

Żaneta Szerksznis

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

Audiowizualne biblioteki cyfrowe w otwartym dostępie do wiedzy – wybrane projekty edukacyjne

Abstrakt: Biblioteka cyfrowa odpowiada na potrzeby współczesnych odbiorców i użytkowników Internetu. Wybrane audialne i audiowizualne biblioteki cyfrowe powstały w projektach realizowanych w obszarze dziedzictwa kulturowego. Zdigitalizowane zbiory i materiały włączone zostały za pośrednictwem nowych mediów w procesy nauczania i uczenia się. Dla dzieci i młodzieży szkolnej na 4 poziomach edukacji powstała Ninateka - audiowizualna biblioteka kultury polskiej. Rozwija edukację muzyczną, filmową, artystyczną, medialną. Dysponuje materiałami dla nauczycieli, włącza uczniów w obieg multimedialnych źródeł, rozproszonych i sprawdzonych. Treści edukacyjne pomagają wkroczyć szerokiej odbiorcy w świat mediów, filmu, animacji i sztuki. Widz czuje się zaproszony na spektakl, koncert, wystawę. Udostępniane otwarte materiały pozwalają wszystkim odbiorcom na twórczą reinterpretację dziedzictwa kulturowego na poziomie poznawczym. Spotkanie z dziełem oddziałuje na emocje, pozwala na przeżycie katharsis. Dobry świadomie repertuar filmów pozwala kształtować wartości i normy u młodego widza, wykorzystując walory poznawcze, wychowawcze, estetyczne i emocjonalne dzieł. Digitalizacja zasobów muzeów reprodukcji, fotografii, tekstów i scenariusze zajęć na otwartych licencjach niesie za sobą potencjał naukowy, kulturotwórczy i edukacyjny (projekt Sztuka24h, Otwarta Zachęta). Organizowane wystawy czasowe i towarzyszące im materiały edukacyjne zyskują nowe życie i wartość w publicznej przestrzeni cyfrowej Kultury 2.0. Perspektywa badawcza socjologii sztuki i spojrzenie na kompetencje odbiorców pokazują kontekst społeczny i rolę edukacyjną audiowizualnych bibliotek cyfrowych.

Abstract: Digital library responds to the needs and preferences of its user internet community in its own way and with its own user policy. Along with the growing reliance of Internet web-based applications in our daily life a number of audio and audiovisual digital libraries have been created within the framework of a number of initiatives in the domain of cultural heritage. Digitized resources and collections have been integrated through new available media into the process of teaching and learning. The Ninateka portal, which is a service provided by the National Audiovisual Institute and forms an audio and visual library of Polish culture, has been established for school pupils at the four levels of education. In its intention, it is aimed at education in music, film, the arts and media. The library provides material for teachers while including pupils in the circulation of available multimedia resources. The body of the educational content help young audience enter the world of media, film, animation and the arts. The library provides online access to recordings, interviews, documentaries, experimental films, recordings of theatre performances and media coverage documenting social life. Materials made available to the viewer provide an opportunity for a young recipient to creatively reinterpret our cultural heritage. An encounter with a piece of artistic work appeals to emotions and contributes to the conscious experience of the katharsis that eventually leads to knowledge. The carefully picked repertoire of films, spanning various genres and drawing from educational, aesthetic and emotional values in them, makes it possible to shape values and standards in the young viewer and serves the cultural goals and aspirations of young people. Digitized material of the resources of museums, of photographs, texts and non-proprietary educational aids has an enormous research, educational, culture-shaping potential (cf. Sztuka24h project or Otwarta Zachęta). Exhibitions with their accompanying educational materials that are documented in the Ninateka acquire a completely new life and value when presented in the public virtual space of the Culture 2.0.

Wstęp

Otwarte biblioteki cyfrowe stoją u podstawy myślenia o zasobach edukacyjnych z szerokim dostępem do materiałów ułatwiających edukację, rozwój i zdobywanie wiedzy w sieci. Audiowizualne biblioteki cyfrowe powstałe w globalnej przestrzeni

wirtualnej tworzą przestrzeń odbioru kultury, odtwarzanej z tzw. poślizgiem czasowym. Kultura 2.0 stała się wyzwaniem i szansą dla instytucji kultury i edukacji w nowych modelach nauczania, edukacji medialnej i artystycznej. Biblioteki audiowizualne, dzięki otwartym projektom i działaniom doskonalącym pracę nauczycieli, stały się częścią edukacji formalnej. Termin Kultura 2.0 został zaproponowany przez Narodowy Instytut Audiowizualny w 2007 roku. Zwraca uwagę nowy obieg kultury – remediację utworów: książek, przedstawień teatralnych, audycji telewizyjnych, filmu, fotografii, muzyki, malarstwa i ich wykorzystanie. Tworzy nowe praktyki, narzędzia, nową partycypację i aktywności. Zagadnienie uczestnictwa w kulturze w nowych mediach związane jest z digitalizacją i cyfryzacją utworów, które w odróżnieniu od form analogowych podlegają łatwej cyrkulacji i szerokiemu odbiorowi. Dobrze znane tradycyjne utwory w obrębie Kultury 2.0 nazywane są „reliktami analogowymi” i coraz częściej remediowane w formę cyfrową, włączane do otwartego obiegu kultury. Nadmiar artefaktów w sieci wywołania problem wyszukiwania i selekcji treści, także wizualnej. Cyfrowe obiekty remediowanej kultury wyposażono w komentarz i odpowiednie metadane. Stąd stawiane w literaturze nowe pytania o uczestnictwo w kulturze odnoszą się do kompetencji informacyjnych, korzystania z nowych technologii - TIK (medialny alfabetizm) oraz kompetencji wizualnych (wizualny alfabetizm). Nowa kultura jest relacją odbiorcy z treściami, nie instytucjami.

*"Jesteśmy świadkami wybuchu supernowej kultury. Rewolucja ta dotyczy przede wszystkim tożsamości kulturowej młodych Polaków. Tożsamość podlega zmianom w kierunku jej większej elastyczności i auto-refleksyjności, indywidualizuje się (...) nie tyle kultura identyfikowana z instytucjami, ile raczej z dostępnymi treściami, które towarzyszą ludziom 24 godziny na dobę"*¹.

I. Odbiorca bibliotek cyfrowych Kultury 2.0

Codziennosc młodych ludzi dorastających w świecie nowych technologii, w epoce cyfrowych mediów i sieciowej komunikacji została opisana przez raporty i badania społeczne. Audiowizualne biblioteki cyfrowe adresowane są do cyfrowych

¹ W. J. Burszta, *Opisać rewolucję*, (w:) Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze, pod. red. M. Filiciaka, s. 141 ; W. J. Burszta, *Kultura miejska w Polsce z perspektywy interdyscyplinarnych badań jakościowych*, Warszawa 2010.

tubylców, digital natives, urodzonych w l. 80-90 XX w. i cyfrowych imigrantów (pokolenia starszego). Co 5 lat wzrasta o połowę liczba młodzieży korzystającej z Internetu w domu, podczas gdy tylko niewielki odsetek z nich korzysta z utworów w instytucjach kultury i bibliotekach. Pracują, piszą, rozmawiają się na czacie, forach dyskusyjnych. Muzyki słuchają w sieci za darmo i często nielegalnie. Młodzi internauci wykorzystują sieć realizując swoje hobby (62,4), poszukując wydarzeń kulturalnych (27,4), książek, muzyki i filmów (48,7%)². Diagnoza społeczna 2009 roku wykazywała, że młodzież 16+ przeznaczna na korzystanie w sieci 15 godzin i 40 minut tygodniowo³. Utrzymują stały kontakt z przyjaciółmi, a jednak najbardziej cenią kontakt osobisty. Większość aspektów ich życia „dzieje się” w mediach cyfrowych. Wyniki prowadzonych badań empirycznych w literaturze świadczą o wysokim wykorzystaniu technologii nowych mediów przez młodzież, natomiast stosunkowo niskich posiadanych kompetencjach informacyjnych⁴. Badania nad zachowaniami informacyjnymi młodzieży pokolenia Google generation (Digital native) wskazują, że samo asymilowanie technologii nie oznacza gotowości młodzieży do świadomego korzystania z zasobów internetowych. Większość kłopotów związana jest z brakiem umiejętności zbudowania zapytania informacyjno-wyszukiwawczego, oceną wiarygodności zawartości witryny pod kątem relewancji do tematu. Korzystają z przypadkowo znalezionych tekstów, nie rozpoznają własnych potrzeb informacyjnych. Rzadko stosują strategie wyszukiwania według słów kluczowych, posługują się językiem naturalnym. Czytają nielinearnie, przenosząc się szybko między hiperlinkami i tagowaniem, wyszukują obrazy, natomiast coraz rzadziej czytają tekst linearnie od początku do końca⁵. Zdaniem prof. Tomasza Gobana-Klasa młodzież wychowana na mediach audiowizualnych nie wykazuje zainteresowania książką, przeszukiwaniem źródeł archiwalnych, gromadzeniem danych statystycznych⁶. Jednak niedawne badania społeczne pokazują nowe zachowania informacyjne, wskazujące na to, że młodzi ludzie budują własne biblioteki cyfrowe i stają się twórcami mediów. Zatem nastąpiła zmiana,

² Zob. wykres badania NetTrack 2010, za: J. Jasiewicz, *Kompetencje informacyjne młodzieży*. Warszawa 2012, wykres 5, s.53.

³ *Diagnoza społeczna 2009*, oprac. D. Batorski, s.61. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2009.pdf.

⁴ J. Jasiewicz, *op .cit*, s.48.

⁵ J. Jasiewicz, *op. cit*, s.79.

⁶ T. Goban-Klas, *Cywilizacja medialna: geneza, ewolucja, eksplozja*, Warszawa 2005, s.251.

wzrosło zainteresowanie remediowanymi dziełami kultury. Czy to zasługa utworzenia bibliotek audiowizualnych? Gdzie młodzi zdobywają kompetencje medialne? Kompetencje medialne i informacyjne oraz cyfrowe zdobywają głównie w szkole. W 2007 roku 87% uczniów w wieku 16-19 lat wskazało szkołę i nauczyciela jako źródło nabywania kompetencji medialnych i informacyjnych⁷. Wzorcowe zajęcia z kompetencji medialnych prowadzone są w ramach edukacji filmowej przez Filмотекę Szkolną w projekcie Centrum Kształcenia Obywatelskiego i Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej w Łodzi. Współpraca ta opiera się na idei 3K Andrew Burna: Kultura – Kreatywność – Krytyczne podejście, które propagowane jest w edukacji filmowej⁸. Nowe media w szkole pokazują wiarygodne i legalne treści oraz wiedzę dostępną w sieci w kontekście wymagań szkoły. Architektura bibliotek audiowizualnych i nowych mediów jest szansą i wyzwaniem dla szkoły we wszystkich 4 etapach edukacji szkolnej, zwłaszcza gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej, która premiuje i rozlicza indywidualne osiągnięcia i pracę zespołową metodą projektu. Audiowizualne biblioteki cyfrowe są obszarem uczenia się, dzielenia zasobami, kompetencjami i rozwiązywania problemów. Zmieniają szkolne hierarchie i reguły. Szkoła jako placówka edukacyjna jest instytucją transmisji kultury, tożsamości zbiorowej opartej na mitach, historiach i wiedzy racjonalnej. Kształci i przygotowuje młodzież do wejścia w świat, który jeszcze nie istnieje, kształci dla przyszłości. Działania edukacyjne adaptują do teraźniejszości, wiążą się, wg Tomasza Szkudlarka⁹, z silnym otwarciem na świat pozaszkolny, praktyczny, przesycony nową technologią edukacyjną i popkulturowymi praktykami, które mają szansę rozwijać się w szkołach publicznych. Zawsze młodzi będą funkcjonować między szkołą a uczeniem się pozaszkolnym. Dzięki coraz popularniejszemu myśleniu sieciowemu w szkole i formom społecznego i odwróconego działania – pedagog staje się przewodnikiem, nie mentorem, a uczeń – odkrywcą i twórcą treści.

Z perspektywy edukacji nowe uczestnictwo w Kulturze 2.0 może motywować młodych do rozwijania kompetencji TIK i kompetencji społecznych, a także

⁷ J. Jasiewicz, *op. cit.*, s.59.

⁸ M. Reid, A Burn, I. Wall et al. *Screening Literacy: Film Education in Europe*. 2003. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.bfi.org.uk/screening-literacy-film-education-europe>.

⁹ T. Szkudlarek, *W szkole [w:] Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze*, pod. red. M. Filiciaka, s. 126.

motywować do pogłębiania wiedzy i formułowania własnych wypowiedzi w sferze publicznej.

II. Projekty edukacyjne audiowizualnych bibliotek cyfrowych

Audiowizualna biblioteka NINATEKA utworzona w lipcu 2013 r. przez Narodowy Instytut Audiowizualny (NInA) stała się nowym miejscem w sieci z legalną kulturą. Portal łączy dziedzictwo audiowizualne z kulturą współczesną. Jest wielowątkowym medium i wielkim internetowym domem kultury. Pod adresem www.ninateka.pl dostępne są najlepsze spektakle teatralne, etiudy filmowe i dokumenty, koncerty muzyki klasycznej i współczesnej, audycje radiowe, programy publicystyczne, wybrane nagrania ze zbiorów prywatnych z programu Archiwum Społeczne. Projekty edukacyjne NInA otwarte na bazie multimedialnej Ninateki dotyczą trzech obszarów edukacji: filmowej - Ekran 2.0, muzycznej – Muzykoteki Szkolnej oraz artystycznej – Zachęta TV. Wybrane materiały wyposażone zostały w transkrypcje, czyli zapis dźwiękowy materiałów audio i audio-deskrypcję dostępną dla osób z dysfunkcjami narządu wzroku i słuchu. To pierwsza multimedialna biblioteka edukacyjna, w obszarze której pracują nauczyciele z grupą uczniów, zgłaszając własne projekty i scenariusze lekcji. Po rejestracji uzyskują bezpłatny dostęp na rok szkolny do wszystkich materiałów audiowizualnych, a także materiałów dydaktycznych, scenariuszy lekcji i zeszytów ćwiczeń. NINATEKĘ EDU można wykorzystać do zadawania prac domowych i prowadzenia lekcji. Uczniowie otrzymują indywidualne kody od nauczyciela, pracują z nim w przestrzeni cyfrowej biblioteki. Nauczyciel zostaje przewodnikiem cyfrowym dla uczniów po zasobach biblioteki. Na zasób edukacyjny składa się ponad 1000 materiałów audialnych i ok. 300 pomocy dydaktycznych. Zawiera pakiety filmów i scenariuszy lekcji w programie Muzykoteki Szkolnej. Muzykotekaszkolna.pl jest ogólnodostępnym internetowym serwisem edukacyjnym, którego zadaniem jest kształcenie świadomych odbiorców, uczestników muzyki, podniesienie poziomu edukacji muzycznej. Program Muzykoteka skierowany do uczniów klas 4-6 szkoły podstawowej, gimnazjum oraz licealistów, studentów, nauczycieli muzyki, animatorów kultury i wszystkich zainteresowanych osób. Na stronach zamieszczane są na bieżąco informacje o ciekawych koncertach, warsztatach i spotkaniach dla dzieci, młodzieży, rodziców i pedagogów. Projekt NInA Trzejkompozytorzy.pl to ponad 300 nagrań utworów Krzysztofa Pendereckiego,

Mikołaja Góreckiego, Witolda Lutosławskiego od 1924 roku aż po czasy współczesne, zawiera ponad 950 artykułów w j. polskim i angielskim, w tym opisów kompozycji, materiałów ikonograficznych i filmowych, informacji na temat życia i twórczości artystów. Portal promuje twórczość, reżyserów teatralnych i filmowych, polskich kompozytorów poprzez nowoczesne, cyfrowe narzędzie dystrybucji treści. NINATEKA EDU wspiera edukację medialną i filmową upowszechniając wyselekcjonowane filmy i towarzyszące im scenariusze lekcji. Uczeń zdobywa kompetencje w zakresie korzystania, rozumienia i oceny przekazów słownych, wizualnych i dźwiękowych. Nabywa zdolność pogłębionego odbioru pod względem ideowym, estetycznym. Zdobywa wiedzę i umiejętności pozwalające na korzystanie i przetwarzanie treści. Projekty partnerskie, które obudowują zasób tej biblioteki cyfrowej łączy najważniejszy cel i zadania Instytutu NInA: digitalizację, archiwizację i upowszechnianie polskiej kultury audiowizualnej. Instytut wspiera projekty digitalizacyjne i jest także partnerem Europeany. W 2013 roku dofinansował 13 projektów digitalizacyjnych, materiały ikonograficzne, audialne i audiowizualne. Digitalizacja zasobów muzeów, w tym reprodukcji malarstwa, fotografii, tekstów i scenariuszy zajęć prowadzona jest na otwartych licencjach niosących za sobą potencjał naukowy, kulturotwórczy i edukacyjny.

Na szczególną uwagę zasługuje program EKTRAN 2.0 NInA, który powstał przy współpracy z Fundacją Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej. Zawiera pakiet lekcji i przykładowych scenariuszy. Jest świetnym materiałem pomocniczym do zajęć z etyki i podczas godzin wychowawczych. Film oddziałuje na człowieka na trzech poziomach: emocji, poznawczym i behawioralnym. Na poziomie emocji wzrusza, działa optymistycznie, pociesza, pozwala na przeżycie *katharsis*. Obserwator emocji na ekranie uczy się je nazywać, porównuje z własnymi, poznaje i radzi sobie z nimi. Świadomy dobór filmów, pozwala kształtować system norm i wartości u widza. Na poziomie behawioralnym film uczy postępowania w trudnych sytuacjach. Edukacja filmowa wydobywa wartości poznawcze, wychowawcze, estetyczne i emocjonalne. Na lekcjach „*Film rodzi się trzy razy*” uczeń charakteryzuje postaci, określa ich emocje i środki wyrazu artystycznego oraz język wypowiedzi. Opowiada na pytania dotyczące scenariusza, pokazuje jak sytuację odczuwa widz, inaczej mówiąc w jaki sposób obraz

filmowy kształtuje emocje widza. Program Filmoteka szkolna obecny jest w audiowizualnej bibliotece NINATEKA EDU od 2011 roku¹⁰. Partnerem NInA jest Polski Instytut Sztuki Filmowej, który od 2006 r wraz ze zmianą technologii stara się wprowadzić edukację filmową do szkół poprzez konkretne działania skierowane do nauczycieli, m.in. dostarczył dla bibliotek szkolnych pakiety filmów. Samo dostarczenie filmów nie wystarczyło, potrzebne były programy edukacyjne, aktywizujące szkołę (nauczycieli, bibliotekarzy, informatyków). Celem instytucji jest włączenie edukacji filmowej do programów nauczania, dlatego powstają programy z partnerami, organizacjami pozarządowymi, jak Centrum Edukacji Obywatelskiej, jak właśnie Filmoteka Szkolna. PISF organizuje warsztaty: Akcja dla Nauczycieli w zakresie prowadzenia lekcji z wykorzystaniem filmu, opracowuje scenariusze lekcji, zagadnienia do dyskusji. W programie Kinoterapia przy Fundacji Generator proponuje zajęcia z filmem wychowawcom klas. PISF widzi miejsce dla filmu i krótkich form dokumentalnych w programie każdego przedmiotu, również w edukacji medialnej. W NINATECE można zobaczyć debatę z konferencji Kultura 2.0 (27-29 października 2011 roku) na temat edukacji medialnej. Specjalny dzień konferencji zatytułowano: *Edukacja filmowa. Kadry które kształcą*¹¹. Zaproszeni goście z Anglii i Francji omawiali swoje realizacje i doświadczenia w pracy przy projektach z młodzieżą. Film jest tam jako narzędzie edukacji. Wybór filmów nie tylko zależy od treści i formy, są także dobierane tematycznie i językowo. Podkreślano, że film jest formę sztuki, odbieraną jako tekst który może być analizowany. Poznanie dramaturgii filmu i języka rozwija podejście kreatywne. Instytut produkuje materiały edukacyjne dla uczniów, którymi mogą się dzielić swobodnie. Film w edukacji jest medium odtwarzającym nastrój szybciej niż każdy komentarz, notatka. Stymuluje też chęć rozmowy i pisania u dzieci. Oprócz filmów dokumentalnych w edukacji przyjęły się tzw. krótkie formy¹². Dla porównania we Francji edukacja filmowa, choć ma swoją długą tradycję, z pomocą nowych mediów nabrała tempa ok. 2005 roku. Podkreśla rolę filmu jako formy sztuki, dzieła zbiorowego i znaczenie jego odbioru. W projekcie La Cinémathèque française –

¹⁰ Zob. wypowiedź Anny Sienkiewicz na Konferencji Kultura 2.0 w debacie Kadry, które kształcą, 8.10.2011. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://ninateka.pl/film/kultura-2-0-2011-panel-2-edukacja-filmowa-kadry-ktore-ksztalca-28-10-2011>.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, -Wypowiedź Caren Willig z British Film Institute (BFI 1933-).

„100 lat młodości” wzięło udział 30 klas szkolnych. Pod opieką nauczycieli realizowali takie tematy jak: rzeczywistość w filmie fikcyjnym, światło w kinie, ruch kamery. Projekty rozpoczynały się szkoleniem dla partnerów kulturalnych i nauczycieli. W trakcie odbywał się przegląd fragmentów filmów. Klasy umieszczały zdjęcia na blogu, na koniec roku realizowano krótki film. Program edukacyjny wykonano w trakcie 50 godz. pracy grupowej, od października do czerwca. W projekcie zorganizowano warsztaty z tworzenia filmu, scenariusza, montażu, wyrażania emocji przez zabiegi filmowe, mniej dialogi. Uwrażliwiano na nieme kino, czarno-białe, pokazano długą historię kina. Doświadczenie i praca nad projektem aktywizowała także uczniów biernych. Stali się widzami świadomymi i aktywnymi. Odkryli światy bliskie, a wcześniej niezauważone - widoczne i niewidoczne. Kino w kontekście pedagogicznym może pomóc w zobaczeniu i poznaniu świata.¹³ Rola filmu dla dzieci i o dzieciach jest marginalizowana wśród filmoznawców. Tymczasem ma znaczenie społeczne. Pomaga przetrwać wiek dziecięcy, ukazuje kłopoty we właściwych proporcjach, zapewnienia o ich zwyczajności i przemijalności, leczy kompleksy, rozładowuje emocje. Twórczość filmowa posiada funkcje psychoterapeutyczne, przywracania psychologicznej homeostazy w życiu jednostki i zbiorowości. Magia kina jest sposobem na przetrwanie kinematografii. Buduje młodą widownię i kreuje jej potrzeby. Film apeluje do uniwersalnych uczuć i pragnień, odwiecznych i tradycyjnych wartościom¹⁴. Utwór remediowany (plastyczny, muzyczny czy filmowy), adresowany w bibliotekach cyfrowych do młodych odbiorców, wyróżnia się pełnieniem funkcji wychowawczej i poznawczej przy dbałości o poziom artystyczny. Jest bardziej atrakcyjny niż książka. Jednak tak jak książka jest bliski sztukom fabularnym, narracyjnym. Twórca książki dla młodych stawia sobie podobne cele: pobudzanie wrażliwości emocjonalnej, estetycznej i moralnej, prezentowanie atrakcyjnych wzorców osobowych, pożądanych postaw wobec świata i życzliwego stosunku do wszystkich ludzi, norm, kanonów obyczajowych i kulturowych. „Synergia sztuki i wychowania” polega na efektywnym przenikaniu procesów wychowania, twórczości artystycznej i odbioru sztuki”¹⁵.

¹³ *Ibidem*, -Wypowiedź Vincent Deville z La Cinémathèque française.

¹⁴ M. Henrykowski. *Film o dzieciństwie, film rodzinny. Szansa Polskiego Kina*, [w:] *Kultura - Język - Edukacja dialogi współczesności z tradycją*, Poznań 2008, str.103-110.

¹⁵ M. Gołaszewska, *Dziecko i sztuka*, [w:] *Studia o Sztuce dla Dziecka*, Warszawa – Poznań 1988, z.2 s.24.

II. Ruch otwartości w muzeach i galeriach

Otwarte muzea i galerie dokumentują w sieci organizowane wystawy czasowe, a towarzyszące im materiały edukacyjne zyskują nowe życie i wartość w publicznej przestrzeni Internetu. Jednym z takich projektów jest Sztuka 24h pod adresem <http://sztuka24h.edu.pl/>. Projekt krakowskiej galerii Bunkier Sztuki jest realizowany w programie Akademia Orange od maja 2011 roku. Organizatorzy mówią o sobie „Jesteśmy miejscem artystycznego eksperymentu. Dajemy możliwość doświadczania różnorodności sztuki współczesnej”¹⁶. Podkreślają interdyscyplinarny, performatywny i społeczny charakter sztuki współczesnej oraz pozycję galerii jako instytucji eksperymentalnej. Celem jest udostępnianie i badanie odbioru sztuki współczesnej, jej roli poznawczej i eksperymentalnej w poznawaniu i uczeniu się przez eksperyment. Prowadzone projekty edukacyjne online skierowane są do wszystkich zainteresowanych: dzieci, rodziców, nauczycieli¹⁷. Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki, jedna z pięciu polskich publicznych instytucji GLAM (Galleries, Libraries, Archives and Museums)¹⁸, udostępnia otwarte materiały odbiorcom w projekcie Otwarta Zachęta, reprodukcje, dzieła sztuki, fotografie materiały edukacyjne, a także dokumentuje wydarzenia i wystawy w nagraniach audiowizualnych, co pozwala na twórczą reinterpretację dziedzictwa kulturowego poprzez remiksowanie materiałów przez odbiorców na licencjach Creative Commons.¹⁹ Muzeum Sztuki w Łodzi z Instytutem NInA jest producentem autorskiego programu edukacyjnego Zbigniewa Libery: *Libera. Przewodnik po sztuce*. Cykl filmów dokumentalnych w dwunastu 17 minutowych odcinkach wprowadza w świat wybitnych polskich twórców sztuki

¹⁶ Misja Galerii Bunkier Sztuki. . [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: http://bunkier.art.pl/?page_id=111.

¹⁷ Zob. wywiad z K. Vysata, A. Bargiel. *Wstęp wolny. Rozmowy o otwartości w instytucjach kultury*, prod. Centrum Cyfrowe. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: http://www.youtube.com/watch?v=qJOBGZP5HN8&list=UUm4Yprmy7chd0vd5UMh_Nfg.

¹⁸ Skrótowiec słów galerie, biblioteki, archiwa i muzea. Pojęcie instytucji GLAM powstało przed 6 laty. Celem tych 4 instytucji jest rozwój otwartego dostępu do dóbr kultury. Za M. Zieliński. *Czy jesteśmy GLAM? Biuletyn EBIB* [on-line] 2014, nr 7 (152), Co łączy a co dzieli instytucje GLAM (galerie, biblioteki, archiwa, muzea)? [dostęp 29.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/269>. . ISSN 1507-7187.

¹⁹ Zob. wywiad z Hanną Wróblewską, dyrektorką Zachęty *Wstęp wolny. Rozmowy o otwartości w instytucjach kultury*, prod. Centrum Cyfrowe.[online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: http://www.youtube.com/watch?v=nWcIR9y-Moo&index=16&list=UUm4Yprmy7chd0vd5UMh_Nfg.

współczesnej, takich jak: Władysław Strzemiński, Katarzyna Kobro, Alina Szapocznikow, Krzysztof Wodiczko czy Józef Robakowski.²⁰

Organizatorzy muzealnych bibliotek cyfrowych i repozytoriów wiedzy przy tych instytucjach rozwijają otwartość i dostępność do informacji i kultury na najwyższym poziomie - mając nadzieję, że wpłyną na poznanie oferty edukacyjnej muzeów i rozwój nowego uczestnictwa, zwłaszcza wśród młodych w przyszłości.

III. Szkolenia i konkursy, wydawnictwa wokół bibliotek cyfrowych

Instytucje tworzące biblioteki cyfrowe działają w sieci organizując konkursy dla uczniów i szkolenia dla nauczycieli. NInA w dziale Edukacja <http://www.nina.gov.pl/edukacja> ogłasza rejestrację online na kursy prowadzone przez organizacje partnerskie. Obecnie nauczyciele, bibliotekarze, animatorzy kultury zgłaszają uczniów do 2 edycji konkursu WTEM (Wielki Turniej Edukacji Medialnej). NInA jest jednym z partnerów instytucjonalnych konkursu Fundacji Nowoczesna Polska, który propaguje ideę edukacji medialnej, informacyjnej i świadomych użytkowników nowych mediów, którzy rozumieją ich język i są krytycznymi odbiorcami. Pierwszy konkurs składał się z 3 etapów: testu online, projektu do samodzielnej realizacji i zawodów finałowych. Nagrodą główną w konkursie był Digital Summer Camp w Mercer University, Macon - Georgia, USA²¹. NInA wydaje także od 2009 roku Dwutygodnik.com – bezpłatny, internetowy magazyn kulturalny online. Magazyn otrzymał w 2013 roku nagrodę Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej w kategorii najlepszego portalu internetowego oraz nagrodę Polskiej Izby Książki za "najciekawszą prezentację książki i czytania w mediach audiowizualnych i elektronicznych". W 2013 roku liczba odwiedzin magazynu Dwutygodnik.com wynosiła 100 tys., a unikalnych czytelników było 40 tys.²²

Instytut NInA jest partnerem projektu Europeana Awareness i konkursów Europeana Video Remix na najciekawszy montaż dokumentów dostępnych w

²⁰ „Przewodnik po sztuce” ponownie na antenie TVP Kultura! . [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://msl.org.pl/pl/wydarzenia/przewodnik-po-sztuce-ponownie-na-antenie-tvp-kultu/#>.

²¹ Zob. Wielki Turniej Edukacji Medialnej. . [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <https://edukacjamedialna.edu.pl/info/turniej/>.

²² *Narodowy Instytut Audiowizualny. Raport 2013*, str. 43. . [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: http://www.nina.gov.pl/raport_nina_2013/.

europiejskiej bibliotece cyfrowej. Młodzi internauci indywidualnie lub w ramach zadania w szkole mogą pobrać materiały historyczne, dostępne na otwartych licencjach, przetworzyć kreatywnie i zamieścić w domenie publicznej. Filmy konkursowe powstają z udostępnionych archiwaliów Europeana z wszelkimi artystycznymi zabiegami jak animacje, grafiki, muzyka, fragmenty autorskich filmów czy prywatne zdjęcia²³.

Pragnę zwrócić uwagę, że idea wykorzystania nowych mediów w edukacji nie jest nowa. Była także celem przewodnim działań Polskiego Towarzystwa Technologii i Mediów Edukacyjnych od 1995 roku. Towarzystwo powstało z inicjatywy prof. dr hab. Wacława Strykowskiego z UAM. Głównym celem Towarzystwa było upowszechnianie wiedzy edukacyjnej, zwłaszcza z zakresu najnowszych technologii i mediów edukacyjnych, inspirowanie i prowadzenie badań naukowych oraz kształcenie i doradztwo w dziedzinie technologii kształcenia i pedagogiki medialnej²⁴. Towarzystwo propagowało także inicjatywę NINATEKI w wykorzystaniu TIK na lekcjach i edukacji filmowej prowadzonej przez fundację Nowe Horyzonty. Postawiono pytania jak wykorzystać nowe technologie w edukacji, wskazano na: szkolny blog, kanały YouTube, Vimeo, fotocast, podcast w radiu młodzieżowym i podkreślono, że są to wartościowe źródła informacji.

IV. Biblioteki audiowizualne w obszarze badań interdyscyplinarnych

Biblioteki audiowizualne poprzez remediowane utwory znajdują się w obszarze badań socjologii sztuki. W polu zainteresowań socjologa sztuki mieści się artysta, dzieło jako przekaz (utwór, tekst, nagranie) i odbiorca (interpretator). Ta ostatnia - recepcja wytworów artystycznych jest głównym obszarem badań kompetencji/alfabetyzacji wizualnej. Sama sytuacja estetyczna mieści się także w polu zainteresowań filozofii estetyki. Jednakże estetycy skupiają się na dziele i jego twórcy jako utworze wyjątkowym, jednorazowym i niezwykłym. Natomiast socjologowie badają sytuację odbioru, wskazują na jej regularność i typowość oraz powtarzalność zjawisk odbioru i

²³ *O konkursie Europeana Video Remix*. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://videoremix.europeana.eu/o-konkursie/>.

²⁴ Zob. Polskie Towarzystwo Technologii i Mediów Edukacyjnych. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <https://www.facebook.com/media.edukacja?sk=info>.

repcji u odbiorcy. Podkreślić należy tu rolę nowych mediów, które niosą ze sobą interaktywność i powtarzalność odbioru²⁵. Z socjologicznego punktu widzenia utwór jest „wytworem życia społecznego” (dot. genezy, podłoża kulturowego), „przedmiotem pewnych reakcji emocjonalnych”²⁶. Badacze akcentują impresje i uczucia, jakie wywołuje dzieło w widzach, słuchaczach, czytelnikach. Socjologia sztuki konkretyzuje, że reakcje emocjonalne u odbiorcy w procesie odbioru utworu mają źródło społeczne, a nie jednostkowe. Dyspozycje estetyczne kształtujące się w procesie socjalizacji w kulturze zbiorowości są także przedmiotem badań psychologii społecznej. W procesie socjalizacji reprodukują się m.in. hierarchie wartości. Percepcja i dyspozycja estetyczna odnoszą się nie tylko do utworów, ale także do piękna natury. Emocje budzą także pewne tematy i formy, co zależy od szerokiego kontekstu społecznego i samego odbiorcy. Wartości estetyczne powstają i pozostają w relacji pomiędzy utworem a obszarem społeczno-kulturowym odbiorcy. Utwory, wszelkie dzieła zbierają refleksy zbiorowej świadomości i jej wyobrażeń²⁷. Posiadają moc inicjowania przemian społecznych²⁸. Kapitał kulturowy (symboliczny) artysty, pole i habitus twórcy to pojęcia opisujące społeczne warunki i biogramy wielkich artystów modernizmu²⁹. Przyczyniły się do rozwoju dziedziny alfabetyzmu wizualnego i kompetencji wizualnych, tutaj kapitału symbolicznego.³⁰ Biblioteki audiowizualne upowszechniają i remediują współczesny kapitał kulturowy na skalę globalną. Prezentowany w audiowizualnych bibliotekach cyfrowych „świat artystyczny” jest niejednorodny i różnorodny „świat artystyczny” prezentowany jest w audiowizualnych bibliotekach cyfrowych. W przypadku interpretacji utworu ważny jest kontekst czasoprzestrzenny. Musimy uczyć się znaków i kodów wizualnych przynależnej danej przestrzeni kulturowej. Jak pisze Gillian Rose w swej znakomitej książce: „Musimy nauczyć się

²⁵ Terminu użył Stanisław Ossowski – pionier socjologii sztuki.

²⁶ S. Ossowski, *U podstaw estetyki*, t.1. Warszawa 1966, s. 366

²⁷ M. Stępnik, *Pojęcie visual literacy w kontekście socjologii sztuki. Dzieł sztuki jako lustro społeczne*, s.4 „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. Sectio L, 2010, vol. VIII, 2 s. 57-74.

²⁸ S. Ossowski, *op.cit.*, s. 358 - zawiera program i manifest naukowy, rodzaj instrukcji dla innych badaczy, socjologów i socjologów sztuki.

²⁹ Zob. prace Pierre’a Bourdieu

³⁰ Ch. Baudelaire, *Malarz życia nowoczesnego*, przeł. Joanna Guze, Gdańsk, 1998.

interpretować przedstawienia wizualne, ponieważ stanowią one ważny element życia społecznego³¹. Postrzeganie dzieła stanowi czasowy, skomplikowany proces, który pozostawia znamię na odbiorcy. James Elkins w książce zatytułowanej *The Object Stares Back* stwierdza, że „widzenie jest metamorfozą, nie mechanizmem”, jako że „zmienia zarówno widzianą rzecz, jak i tego, który ją widzi”³². Uczony porównuje patrzenie do polowania i zakochiwania się, bo przecież w każdym z tych wypadków „musi wchodzić w grę siła, pragnienie i intencjonalność”. Dlatego „na wszystkich etapach nauki szkolnej należy promować właściwą edukację estetyczną, tak jak znajomości słów i gramatyki własnego języka. Wizualna gramatyka stanowi przemożną część naszego dziedzictwa. A jeśli widzenie jest „metamorfozą”, jeśli posiada ono realną moc przemieniania ludzkich serc i umysłów, to trzeba nam tęsknić za pięknem i otacza się tym, co piękne”³³.

Zakończenie

Audiowizualne i audialne biblioteki cyfrowe obudowane projektami edukacyjnymi, konkursami, akcjami i programami doskonalącymi dla nauczycieli, realizują cele statutowe instytucjonalnych centrów kompetencji w przestrzeni Kultury 2.0. Zacierą się granica między wydarzeniem a jego cyfrową reprezentacją. Rozwija się jeszcze szerzej i spontanicznie edukacja nieformalna, która wiąże się z problemem autorytetu, tzn. podziału na profesjonalistów, amatorów, ekspertów i odbiorców treści oraz z oddziaływaniem społecznym – refleksyjnością (budowanie podmiotowości i odniesień jednostki) i wizualnością (formą i treścią utworu). Czy rozwój kompetencji informacyjno-komunikacyjnych, wizualnych i estetycznych prowadzony poprzez projekty cyfrowe, adresowane do młodego pokolenia wpłynie w niedalekiej przyszłości na uczestnictwo w kulturze już świadomego, wykształconego, odbiorcy? Praktyka edukacji filmowej pokazuje, że wzbudzane są zainteresowania młodych. Schwytni na „wędkę” powracają z mediów cyfrowych do twórczego pisanie i sztuk performatywnych. Temat przewodni najbliższego festiwalu organizowanego przez

³¹ G. Rose, *Interpretacja materiałów wizualnych. Krytyczna metodologia badań nad wizualnością*. Przeł. E. Klekot. Warszawa 2010, s.15.

³² J. Elkins, *The Object Stares Back. On the Nature of Seeing*. New York 1996, s. 21.

³³ M. Stępnik, *op. cit.*, s.73.

NInA (29 maja 2015 r.) brzmi „digital storytelling”. Proponuje refleksję nad tym jak nowe media wpływają przez narrację na naszą codzienność kulturową i społeczną. Podkreślmy na koniec duży wpływ otwartego dostępu do wiedzy i dóbr kultury na przestrzeń edukacyjną.

Bibliografia:

- Batorski D. *Diagnoza społeczna 2009*, s. 61. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW:http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2009.pdf.
- Baudelaire Ch., *Malarz życia nowoczesnego*, przeł. Joanna Guze, Gdańsk, 1998.
- Burszta W. J., *Kultura miejska w Polsce z perspektywy interdyscyplinarnych badań jakościowych*, Warszawa 2010.
- Burszta W. J., *Opisać rewolucję*, [w:] *Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze*, pod. red. M. Filiciaka.
- Goban-Klas T., *Cywilizacja medialna: geneza, ewolucja, eksplozja*, Warszawa 2005.
- Gołaszewska M., *Dziecko i sztuka*, [w:] *Studia o Sztuce dla Dziecka*, Warszawa – Poznań 1988, z.2.
- Elkins J., *The Object Stares Back. On the Nature of Seeing*, New York 1996
- Henrykowski M., *Film o dzieciństwie, film rodzinny. Szansa Polskiego Kina*, [w:] *Kultura - Język –Edukacja dialogi współczesności z tradycją*, Poznań 2008, str.103-110.
- Jasiewicz J., *Kompetencje informacyjne młodzieży*, Warszawa 2012.
- Kadry, które kształcą*, debata 8.10.2011 na Konferencji Kultura 2.0. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://ninateka.pl/film/kultura-2-0-2011-panel-2-edukacja-filmowa-kadry-ktore-ksztalca-28-10-2011>.
- Misja Galerii Bunkier Sztuki*. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: http://bunkier.art.pl/?page_id=111.
- Narodowy Instytut Audiowizualny. Raport 2013*, str. 43. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: http://www.nina.gov.pl/raport_nina_2013/.
- O konkursie Europeana Video Remix*. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://videoremix.europeana.eu/o-konkursie/>.
- Ossowski S., *U podstaw estetyki*, t.1. Warszawa 1966.
- „Przewodnik po sztuce” ponownie na antenie TVP Kultura! [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://msl.org.pl/pl/wydarzenia/przewodnik-po-sztuce-ponownie-na-antenie-tvp-kultu/#>.
- Reid M. , A Burn, I. Wall et al. *Screening Literacy: Film Education in Europe*. 2003. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.bfi.org.uk/screening-literacy-film-education-europe>.
- Rose G., *Interpretacja materiałów wizualnych. Krytyczna metodologia badań nad wizualnością*, przeł. E. Klekot, Warszawa 2010.

- Stępnik M., *Pojęcie visual literacy w kontekście socjologii sztuki. Dzieł sztuki jako lustro społeczne*, s.4 „Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska”. Sectio L, 2010, vol. VIII, 2 str. 57-74.
- Szkudlarek T., *W szkole [w:] Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze*, pod. red. M. Filiciaka,
- Wielki Turniej Edukacji Medialnej*. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: <https://edukacjamedialna.edu.pl/info/turniej/>.
- Wstęp wolny. Rozmowy o otwartości w instytucjach kultury*, prod. Centrum Cyfrowe. [online] [dostęp 13.10.2014]. Dostępny w WWW: http://www.youtube.com/watch?v=qJOBGZP5HN8&list=UUm4Yprmy7chd0vd5UMh_Nfg.
- Zieliński M., *Czy jesteśmy GLAM?* Biuletyn EBIB [on-line] 2014, nr 7 (152), Co łączy a co dzieli instytucje GLAM (galerie, biblioteki, archiwa, muzea)? [dostęp 29.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/269> .ISSN 1507-7187.